

ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРИ ТА ЗМІСТУ ГЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ В СТАРШІЙ ШКОЛІ В УКРАЇНІ ТА НОРВЕГІЇ

FEATURES OF STRUCTURE AND CONTENT OF THE GEOGRAPHICAL EDUCATION IN HIGH SCHOOL IN UKRAINE AND NORWAY

*Олеся Корнус, Микита Коновалов, Анатолій Корнус,
Сергій Сюткін, Олена Данильченко, Борис Нешатаєв*

*Olesia Kornus, Mykyta Konovalov, Anatolii Kornus,
Serhii Siutkin, Olena Danylchenko, Borys Neshataiev*

Анотація

У статті фіксуються особливості шкільного освітнього процесу в Норвегії та Україні, що стосуються навчання географії. Основна увага при цьому зосереджується на порівнянні описових моделей географічної освіти в старшій школі України та Норвегії. Зібраний та проаналізований фактичний матеріал дозволяє стверджувати, що у Норвегії основний акцент робиться на вивченні природних та соціально-економічних умов країни та їхнього впливу на життєдіяльність населення. Значна увага при цьому приділяється вивченню та поясненню місцевих (норвезьких) умов життя у порівнянні з іншими країнами та формуванню в учнів уміння аналізувати й обґрунтовувати ці особливості. Українська навчальна програма спрямована на формування в учнів географічної картини світу на прикладі вивчення систем розселення та просторової організації економічної діяльності в окремих регіонах і країнах з урахуванням сучасних геополітичних, соціальних, економічних та екологічних аспектів. Це, на нашу думку, дає значно більше інформації для розуміння специфіки і динаміки сучасного світу.

Annotation

In the article analyzed the peculiarities of school educational process in Norway and Ukraine related to the study of geography. The main focus here is on comparing of descriptive models of the geographical education at the Ukrainian and Norwegian high school. The collected and analyzed factual material suggests that in Norway the main emphasis is on the study of the natural and socio-economic conditions of the country and their impact on the population life. Considerable attention is paid to the study and explanation of local (Norwegian) living conditions in comparison with other countries and the formation of student's ability to analyze and substantiate these features. The Ukrainian curriculum is aimed to forming of geographical picture of the world by examining the systems of settlement and spatial organization of economic activity by individual regions and countries, taking into account modern geopolitical, social, economic and environmental aspects. In our opinion, this gives much more information to understanding of specifics and dynamics of the current world.

Ключові слова: географічна освіта, старша школа, академічний відділ, професійний відділ, навчальна програма з географії.

Key words: geography education, high school, academic level, professional level, geography teaching program.

Вступ

Перманентний процес реформування освіти в Україні та інтеграція її в європейський освітній простір вимагають вивчення освітніх моделей інших країн. Це дозволить використати найкращі аспекти зарубіжного досвіду, впровадити певні структурні елементи у сучасну українську освіту. Враховуючи прагнення України забезпечити населення якісною освітою, у т.ч. географічною, вивчення закордонного (передусім скандинавських країн) досвіду функціонування освітньої галузі сьогодні є актуальним і своєчасним.

Аналіз наукової літератури

Загалом у науковій літературі неодноразово розглядалися питання функціонування системи освіти у скандинавських країнах. Зокрема зміст шкільної освіти у Швеції та Данії розглянутий у роботі О. Локшиної [5], реалізація політики освітньої рівності описана у науковій праці Л. Загоруйко [2], питання механізму забезпечення якості шкільної освіти розкриті в статті О. Оржеховської [9], дослідженням реформ шкільної освіти в Норвегії у 80-90-х рр. XX ст. займалася Н. Вишневецька [1], у науковій роботі Ж. Ігнатенко розглянуто історичний огляд системи освіти в Норвегії [3], стратегії розвитку освітніх систем країн світу подано у монографії Д. Кучеренко та О. Мартинюк [4]. Отже, питання функціонування та розвитку скандинавської, у т.ч. і норвезької освіти загалом розглядалися у численних наукових працях, однак, аналізу географічної освіти уваги було приділено не достатньо, що й зумовило мету нашої роботи.

Мета статті полягає у здійсненні порівняльного аналізу моделей географічної освіти в старшій школі України та Норвегії, особливостей її структури та змісту.

Виклад основного матеріалу

Під моделлю освіти розуміють сформовані засобами знакових систем мислительні аналоги (логічні конструкти), що схематично відображають освітню практику в цілому або її окремі фрагменти [10]. Вони можуть бути описові, функціональні, прогностичні. В описових моделях подано структуру, мету, завдання та основні елементи освітньої практики.

У нашій статті основна увага зосереджена на порівнянні описових моделей географічної освіти в старшій школі України та Норвегії.

На першому етапі дослідження було розглянуто систему освіти в Норвегії загалом. Так, система шкільної освіти в цій країні передбачає 13 років навчання, з них 10 років – у початковій та середній школі, і останні 3 роки – у старшій. Позитивним моментом є те, що діти жорстко розділені по вікових групах, а отже учні початкової (*primary school*), середньої (*lower secondary*) та старшої школи (*upper secondary*) навчаються в окремих приміщеннях і між собою не перетинаються, що знижує вірогідність булінгу.

Слід зазначити, що в норвезьких школах, на противагу українським, учні отримують оцінки з 8 класу. Починаючи з цього класу школярі вивчають дисципліни, пов'язані з професійною орієнтацією, зокрема бухгалтерський облік та економіку. Також у школі багато годин відводиться на музику, фізкультуру, домашнє господарство, працю, малювання. Обов'язковою для вивчення є англійська мова. Хоча інформатики як навчального предмету немає, майже на всіх уроках учні працюють з комп'ютерами.

Як зазначалося вище, у старшій школі (починаючи з 16 років) учні навчаються 3 роки. Старша школа має два відділи – академічний та професійної майстерності. Може бути і третій відділ – для дітей з особливими потребами. У старшій школі починається поглиблена профорієнтація. У відділі професійної майстерності учні вивчають будівельну справу, слюсарне ремесло, кухарство, можуть отримати водійські права тощо, тобто учень уже отримує професію і після навчання може знайти роботу.

Навчання на академічному відділі готує учнів до вступу у заклади вищої освіти. Тому тут поглиблено вивчаються фундаментальні (академічні) навчальні предмети, особливо на першому році навчання. Більшість предметів вибираються учнями з тим розрахунком, чи будуть вони їм потрібні під час майбутнього навчання у вищій школі. Наприклад, якщо учень планує вступати на медичний факультет, то основний наголос буде робитися на хімію та біологію і т.д. Крім того, обов'язковими дисциплінами є фізкультура, географія, суспільствознавство, дві іноземні мови.

Система освіти в старшій школі побудована так, що на другому та третьому році зростає роль вибіркових (спеціальних) дисциплін. Наприклад, на першому році навчання учні вивчають академічні дисципліни 30 годин на тиждень, на другому році – лише 18 годин, а на третьому – до 14 годин. Їх місце займають дисципліни за вибором, які дають можливість розвивати уміння та навички, що будуть потрібні школярам у подальшому житті. Кількість цих дисциплін з кожним роком зростає.

Закінчивши старшу школу, учні можуть вступити до університету чи коледжу, або ще рік навчатися у так званій народній школі – *Folk high school*, яких у Норвегії близько 80. Кожна з народних шкіл має свою спеціалізацію, наприклад, туризм, спорт, музика та театр, журналістика, педагогіка тощо. Відповідно, учень вибирає ті предмети, які йому будуть потрібні під час навчання в університеті чи з якими буде пов'язана його майбутня робота. Навчаючись на академічному відділенні учень, на відміну від відділу професійної майстерності, не отримує спеціальності, а лише визначається зі своєю майбутньою професією.

В Україні наразі відбувається реформа освіти, відповідно до якої також планується поділити старшу школу (ліцеї) на два відділи як і у Норвегії: академічного та професійного спрямування. Академічний відділ готуватиме учнів до вступу у заклади вищої освіти, а у професійному разом із загальною освітою школярі отримуватимуть професію. Запуск профільної школи планується на 2027 р. Нині навчання у старшій школі триває два роки – 10-11 клас.

Якщо порівнювати змістовну складову шкільної географічної освіти України та Норвегії, то вона також дуже відрізняється.

В Україні географічна освіта в старшій школі представлена двома рівнями. У 10 класі учні вивчають курс «Географія: регіони та країни». На рівні стандарту на його вивчення відводиться 52 години або 1,5 години на тиждень, а на профільному рівні для вивчення цього курсу в програмі відводиться 175 годин або 5 годин на тиждень. В 11 класі на обох рівнях вивчається курс «Географічний простір Землі». За рівнем стандарту на цей курс відводиться 35 годин, або 1 год. на тиждень, а за профільним рівнем – 175 годин або 5 год. на тиждень [8].

У Норвегії у старшій школі географія як обов'язковий навчальний предмет вивчається у 11 класі в обсязі 2 год. на тиждень. У 12-13 класах ця дисципліна є вибірковою.

Зупинимось детальніше на структурі географічної освіти. В Україні курс «Географія: регіони та країни» представлений вступом і 6 розділами. Кількість годин на вивчення тем, як на рівні стандарту, так і профільному, є орієнтовною, її можна змінювати в межах визначеного навчального часу. Учителю може на власний розсуд змінити розподіл годин між темами і розділами, використати години резервного часу з метою глибшого вивчення окремих тем, проведення уроків узагальнення і систематизації знань після вивчення великих розділів і тем, проведення екскурсій, зустрічей, обговорення дискусійних питань, що виникли під час вивчення певних тем тощо [7].

Вивчення географії на профільному рівні у 10-11 класах в Україні дає учням поняття про географію як конструктивну науку і розвиває географічне мислення на основі історичного, просторового, комплексного, типологічного, проблемного і конструктивного підходів. У програмі детально розглядаються основні тенденції і закономірності розвитку географічної оболонки, особливості соціально-економічного, політичного та соціокультурного розвитку регіонів і провідних країн світу та України.

**Таблиця 1. Структура викладання географії
у 10 класі (Україна) та 11 класі (Норвегія) [8; 11; 12]**

Україна	Норвегія
Вступ. Окреслюються завдання курсу, особливості сучасної політичної карти світу, аналізуються ключові проблеми і тенденції світогосподарських процесів.	Вступ в географію. Основна мета розділу: навчити учнів читати і використовувати карти різних масштабів та робити простий аналіз географічних карт, вміти використовувати цифрові карти і географічні інформаційні системи (ГІС). Вчать робити спостереження і записи географічних об'єктів на екскурсійних або польових роботах і використовувати їх, щоб побачити природу і суспільство у взаємодії. Знаходити географічну інформацію, читати і аналізувати текст, зображення і статистичні дані з цифрових та інших джерел. Давати характеристику географічних об'єктів (річки, озера, гори, міста і країни на національному та глобальному рівнях).
Розділ I. Європа. Вивчається економіко-географічне положення (ЕГП) Європи, форми державного правління і територіального устрою країн Європи, природні умови і ресурси. Демографічна ситуація. Урбанізаційні процеси. Економіка країн Європи.	Розділ I. Ландшафт і клімат. Вивчається геологія та тектоніка, основні породи, які формують ландшафти Норвегії. Характеризуються природні й культурні ландшафти та пояснюються взаємозв'язок і відмінності між ними, естетичні та економічні цінності ландшафтів. Аналізуються глобальні океанські і повітряні течії та їх вплив на клімат та погоду Норвегії. Розглядаються причини стихійних лих в світі і їх наслідки для громад, які постраждали від них. Значна увага приділяється екскурсіям в природу.
Розділ II. Азія. Вивчається ЕГП Азії. Політична карта, райони збройних конфліктів та проявів тероризму. Природні умови і ресурси. Демографічна ситуація. Урбанізаційні процеси. Економіка країн Азії.	Розділ II. Ресурси і ділова активність. Вивчаються світовий розвиток, глобалізація, структура народного господарства, розселення та умови життя в Норвегії. Дається поняття ресурсів та їх обсяги, а також їх використання у рамках сталого розвитку. Характеризуються та порівнюються різні форми землекористування в Норвегії, екологічні наслідки використання ресурсів і втручання в природних зонах в норвезькій та саамській спільнотах. Розглядають питання про те, як використовувати ресурси в Норвегії та як зміни в структурі бізнесу вплинули на розташування і схему оплати автобусів. Вивчаються фактори місця розташування, які важливі для глобальної економічної діяльності та міжнародного поділу праці.
Розділ III. Океанія. Вивчаються Австралія, Мікронезія, Меланезія, Полінезія. Розглядається місце країн у світі та регіоні. ЕГП, економіка, демографічні процеси, зовнішні економічні зв'язки. Розташування військових баз іноземних держав у Мікронезії, Меланезії та Полінезії.	Розділ III. Демографія і розвиток. Вивчається демографічний розвиток Норвегії в сучасних умовах. Аналізуються причини міграцій між країнами та їх наслідки. Вивчаються теорії розвитку населення та глобальні демографічні умови, глобальні відмінності в умовах життя, пояснюються можливі причини їх виникнення та обговорюється, як можна збалансувати різницю між країнами.
Розділ IV. Америка. Особливості географічного положення Америки. Склад регіону. Сучасна політична карта Америки. Форми державного правління і територіального устрою країн, типи країн за рівнем економічного розвитку. Міжнародні організації NAFTA, Меркосур, НАТО. Природні умови і ресурси регіону. Населення Америки. Урбанізаційні процеси. Система розселення. Особливості економіки країн Америки. Роль американських ТНК в економіці регіону.	
Розділ V. Африка. Особливості географічного положення Африки. Склад регіону. Сучасна політична карта Африки. Форми державного правління і територіального устрою країн, типи країн за рівнем економічного розвитку. Райони збройних конфліктів, проявів тероризму. Природні умови і ресурси регіону. Населення Африки. Урбанізаційні процеси. Система розселення. Особливості економіки країн Африки.	
Розділ VI. Україна в міжнародному просторі. Вивчається геополітична структура сучасного світу. Місце України на сучасній геополітичній карті світу. Основні вектори сучасної української геополітики. Просторові аспекти міжнародних економічних зв'язків України з регіонами та країнами світу: географія зовнішньої торгівлі товарами, транспортних і туристичних послуг, прямих іноземних інвестицій, науково-технічного співробітництва. Великі ТНК в Україні. Участь України в процесі європейської економічної інтеграції. Місце України в системі глобальних економічних відносин у контексті сталого розвитку.	
Резерв часу	

В 11 класі в Україні в курсі «Географічний простір Землі» навчальна програма розкриває сутність географічної науки в цілому, вивчаються теми «Топографія та картографія», «Загальні закономірності географічної оболонки Землі», «Загальні суспільно-географічні закономірності світу», «Суспільна географія України». На профільному рівні значна увага приділяється вивченню топографії з основами геодезії, картографії, географічним інформаційним системам (ГІС) та дистанційному зондуванню Землі (ДЗЗ), що відповідає вимогам сьогодення з огляду на зростаюче значення такої інформації для територіальної організації господарства й інформаційного забезпечення обороноздатності держави [8]. Курс «Географічний простір Землі» (рівень стандарту і профільний рівень) безпосередньо пов'язаний не лише з попередніми курсами географії, він також інтегрує знання, здобуті на заняттях з математики, економіки, історії, інформатики тощо. Під час вивчення відбувається формування основ сучасного світогляду, становлення моральної соціально-політичної культури тощо. Інтеграція навчального предмета з медіаосвітою теж є актуальною в сучасних умовах переходу світового господарства до постіндустріальної (інформаційної) стадії розвитку.

У Норвегії в заключних 12-13 класах академічного відділення як вибіркова дисципліна може вивчатися курс «Суспільна географія», який не користується великою популярністю. Його програма включає такі розділи: «Соціально-географічні інструменти і методи», «Географія населення і розселення», «Економічна географія», «Зміни в містах і регіонах», «Розвиток географії». Основна мета курсу – дати учням знання про ГІС-технології, демографічні концепції, сучасні моделі розселення та соціально-економічні умови життя Норвегії, концепції та типи регіонів, теорії соціально-економічного розвитку, зокрема й концепцію сталого (збалансованого) розвитку та ін.

Висновки

Отже, проаналізувавши навчальні програми з географії для учнів 10 класу двох країн, можна зробити висновок, що в Норвегії основний акцент робиться на вивченні природних та соціально-економічних умов країни та їхнього впливу на життя населення. Вивчення географії на профільному рівні також відрізняється. У Норвегії значна увага приділяється вивченню та поясненню умов життя в Норвегії у порівнянні з іншими країнами та формуванню в учнів умінь аналізувати, пояснювати та обґрунтовувати ці особливості. Українська навчальна програма спрямована на формування в учнів географічної картини світу на прикладі вивчення систем розселення та просторової організації економічної діяльності в окремих регіонах і країнах з урахуванням сучасних геополітичних, соціальних, економічних та екологічних аспектів, що на нашу думку, дає більше інформації та матеріалу для розуміння сучасного світу. Слід зазначити, що в рамках реформи освіти в Україні є пропозиції об'єднати в старшій школі географію, біологію, хімію та фізику в один предмет «Природознавство», що на наш погляд є неприпустимим, оскільки призведе до розмивання уваги учнів та негативно вплине на якість навчання.

Література

1. Вишневська Н. Ю. Реформування шкільної освіти в Норвегії у 80-90-х роках ХХ століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». К., 2000. 20 с.
2. Загоруйко Л. А. Скандинавский и украинский опыт реализации политики образовательного равенства // Вектор науки ТГУ. 2010. № 3 (3). С. 49-52.
3. Кучеренко Д. Г., Мартинюк О. В. Стратегії розвитку освітніх систем країн світу: монографія. К.: ІПК ДЗСУ, 2011. 312 с.

4. Локшина О. І. Зміст шкільної освіти в країнах Європейського Союзу: теорія і практика (друга половина XX-XXI ст.): монографія. К.: Богданова А. М., 2009. 404 с.
5. Методичні рекомендації щодо викладання географії у 2019/2020 навчальному році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://osvitoria.media/metodychni-rekomendatsiyi-shhodo-vykladannya-geografiyi-u-2019-2020-navchalnomu-rotsi/>.
6. Методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2019/2020 навчальному році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita-ivankiv.gov.ua/metodrecomend>.
7. Навчальні програми з географії для 10-11 класі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>.
8. Оржеховська О. Механізми забезпечення якості шкільної освіти в Норвегії // Порівняльно-педагогічні студії № 4 (18), 2013. С. 102-108. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://library.udpu.edu.ua/library_files/poriv_ped_stydii/2013/chast-4/18.pdf
9. Энциклопедия профессионального образования: 3-х т. // Под ред. С. Я. Батышева. М.: АПО, 1999. 440 с., Т. 2. М., 1999. С. 75.
10. Læreplan i geografi – fellesfag i studieførebuande utdanningsprogram (GEO1-01) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.udir.no/kl06/GEO1-01/Hele/Kompetansemaal/etter-vg1vg2-?fbclid=IwAR1KJLdz0R9x5abzWUV7l4fKeFFHutXBpDax_teQ3F8xZ6yjobFTUQt6Jqc.
11. Læreplan i politikk, individ og samfunn – programfag i utdanningsprogram for studiespesialisering (POS1-01) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.udir.no/kl06/POS1-01/Hele/Kompetansemaal/samfunnsgeografi?fbclid=IwAR21fmXnlCNInkM5sE2JZr8Dw4l6BozpcB1eFy41kWwXTcN5LXm8DF7pQIE>.

Information about authors:

Olesia Kornus – PhD of Geographical Sciences, Associate Professor, Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko, Sumy, Ukraine.

Mykyta Konovalov – M.S., Teacher, Polarsirkelen High School in Mo i Rana, Mo i Rana, Helgeland, Nordland, Norway.

Anatolii Kornus – PhD of Geographical Sciences, Associate Professor, Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko, Sumy, Ukraine.

Serhii Siutkin – PhD of Geographical Sciences, Associate Professor, Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko, Sumy, Ukraine.

Olena Danylchenko – PhD of Geographical Sciences, Associate Professor, Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko, Sumy, Ukraine.

Borys Neshataiev – Doctor of Geographical Sciences, Professor, Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko, Sumy, Ukraine.